

УДК 343.9  
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2023.13>

*О. О. Бахуринська*  
*orcid.org/0000-0002-1470-5250*  
*кандидат юридичних наук, доцент,*  
*доцент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права*  
*Навчально-наукового інституту права Київського національного університету*  
*імені Тараса Шевченка*

## ГРОМАДСЬКА ДУМКА ЯК ЧИННИК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

**Постановка проблеми.** Ефективність політики у сфері протидії злочинності, як і кримінально-правової політики зокрема, значною мірою залежить від суспільної свідомості, а вплив кримінального права на соціальні відносини є дієвим лише за наявності сукупності необхідних передумов, що, серед іншого, включає ступінь його відповідності домінуючим громадським настроям та потребам, а також ступінь готовності суспільства до адекватного сприйняття пропонуванних державою кримінально-правових засобів протидії злочинності. Досягнення очікуваних результатів такої протидії потребує поміркованого підходу як до модифікацій кримінального законодавства, так само й до організації правозастосовної практики, які мають здійснюватися через узгодження з важливими компонентами соціуму. Одним з таких компонентів є громадська думка щодо злочинності та контролю над нею, політики караності, ефективності системи кримінального правосуддя тощо.

**Стан дослідження проблеми.** Питання кримінально-правової політики та її соціальної обумовленості у юридичній доктрині є серед найбільш активно досліджуваних. Вагомий внесок у висвітлення різних аспектів цієї проблематики здійснили такі вітчизняні науковці, як П.П. Андрушко, Д.О. Балобанова, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, О.О. Книженко, І.В. Козич, О.М. Костенко, І.І. Митрофанов, О.О. Пашенко, Є.Л. Стрельцов, В.О. Туляков, П.Л. Фріс та інші вчені. Дослідженню впливу громадської думки на державну кримінально-правову політику уваги у кримінально-правовій доктрині приділялося значно менше (порівняно із соціологічним та кримінологічним внеском). Варто згадати праці таких українських кримінологів і соціологів, як В.І. Поклад, В.Л. Осовський, І.П. Руценко, а також зарубіжних дослідників: Кетрін Бекетт, Карен Гельб, Девід Грін, Хельмут Курі, Сюзанна Карстедт, Ребекка Ендтріхт, Джастін Пікетт, Джуліан Робертс та багатьох інших. Стаття також базується на аналізі опитувань громадськості, проведених соціологічними компаніями в Україні у різні періоди.

В цілому дослідники підкреслюють, що громадська думка є важливим елементом формування політики, впливовим фактором у схваленні чи засудженні дій, які уряди вживають від імені громадян. Однак, заслуговують на увагу й заклики не абсолютизувати громадську думку, з урахуванням її некомпетентності, методологічної недосконалості її вимірювання тощо.

Без заглиблення у теоретичні засади соціологічного та психологічного вчення про громадську думку мета цієї статті визначається як здійснення на основі українських та зарубіжних досліджень пошуку відповідей на проблемні питання на кшталт: які чинники впливають на формування громадської думки щодо злочинності, політики караності та системи кримінального правосуддя і чи заслуговує громадська оцінка певних суспільних процесів на довіру; який напрямок розвитку кримінально-правової політики – репресивний чи ліберальний – переважає у громадських оцінках та очікуваннях.

**Результати дослідження.** Громадська думка завжди є ставленням населення до соціально значимого об'єкта; відповідно, громадська думка щодо політики протидії злочинності має поширюватися на різні її складові. У цьому контексті привертає увагу дослідження українського соціолога І.П. Руценка, предметом якого став феномен громадської думки стосовно криміногенної ситуації. Останню автор розглядає як комплексне поєднання таких більш конкретних об'єктів суспільної оцінки, як: кримінальна ситуація в країні; процеси віктимізації; ієрархія правоохоронюваних інтересів; правоохоронні органи; система юстиції, кримінальний суд; пенітенціарна система; кримінальне право, кримінально-правова політика держави [1, с. 242]. У своїй праці вчений визначив основні джерела та канали актуалізації громадської думки стосовно криміногенної ситуації. Так, основними джерелами називаються: ЗМІ та масова культура; чутки; професійні й аналітичні джерела; власний досвід суб'єктів громадської думки, що складається, передусім, з віктимного досвіду, пенітенціарного досвіду, вражень від особистих звернень до правоохоронних органів й спілкування з їх представ-

никами, узагальнень від власних спостережень за криміногенною ситуацією у різних обставинах та місцях [1, с. 240]. До каналів актуалізації громадської думки стосовно криміногенної ситуації віднесені: засоби масової інформації; програми та гасла політичних партій, громадських організацій в тій частині, що торкається кримінальної політики, реформування правоохоронних органів тощо; вимоги, гасла, заклики протестних акцій, масових зібрань, мітингів та демонстрацій; соціологічні дослідження, оприлюднення результатів опитувань [1, с. 244].

На відміну від України, де ґрунтовні дослідження загальної громадської думки щодо змістовних аспектів кримінально-правової політики не є поширеними та системними (за винятком, можливо, опитування про ставлення до корупції [2]), опитування в межах наукових (дисертаційних) досліджень мають переважно експертний вузькотематичний характер, а соціологічні опитування широкої громадськості (переважно телефонні інтерв'ювання) є вельми фрагментарними, у зарубіжних країнах, зокрема, у США, Канаді, Великій Британії, Австралії, окремих країнах ЄС, такі дослідження проводяться регулярно й більш масштабно.

Наприклад, важливим джерелом кримінологічної інформації у Великій Британії з 1981 року є Огляд злочинності Англії та Уельсу (The Crime Survey for England and Wales – CSEW), який публікується Управлінням національної статистики. Він включає альтернативні офіційним поліцейським показникам дані щодо злочинності та потерпілих від злочинів, зібрані під час особистих інтерв'ю. CSEW є кращим індикатором довгострокових тенденцій щодо злочинності порівняно з даними, зареєстрованими поліцією, оскільки на нього не впливають зміни у рівнях звітності або методах поліцейської реєстрації [3].

З розумінням специфіки національної політики й правової реальності в окремих країнах та відмінностей у застосовуваних методологічних підходах, за підсумками проведених протягом кількох десятиліть досліджень громадської думки щодо злочинності та кримінального правосуддя зарубіжними вченими були сформульовані наступні узгоджені висновки [4; 5]:

1. До трьох чвертей опитаних громадян сприймають обвинувальні вирoki для засуджених як надто м'які, і це пов'язано з невеликою довірою до судів. При цьому респонденти, оцінюючи покарання як занадто м'яке, насамперед орієнтуються на покарання засуджених за тяжкі, здебільшого насильницькі чи сексуальні злочини.

2. Респонденти з більш високим рівнем страху перед злочинністю схильні до більш жорсткої державної каральної політики. Між тим, опитування показали, що громадяни з без-

посереднім віктимним досвідом не обов'язково дотримуються більш «каральних» поглядів, ніж громадськість загалом.

За висновками грецької дослідниці К. Зарафоніту (Christina Zarafonitou), через занепокоєння рівнем злочинності суспільні вимоги зосереджені на мінімізації або усуненні ризику віктимізації; отже, «каральні» настрої пов'язуються з відсутністю безпеки та пошуком інституційних та ефективних «відповідей» на проблеми повсякденного життя. Позбавлення волі, як найсуворіший серед діючих видів покарання, є першим у запитах респондентів, що підтримують політику посилення караності. У цьому випадку страх перед злочинністю, очевидно, суттєво впливає на формування суспільних поглядів і пов'язаний з «каральними» настроями громадян, формуючи їхню позицію щодо посилення кримінальних санкцій і кримінально-правової політики в цілому [6, с. 289].

3. Незважаючи на підтримку жорсткої практики призначення покарання, населення віддає перевагу реабілітації й профілактиці, а не покаранню як головній меті, особливо для неповнолітніх та осіб, які вчинили злочини вперше. Громадськість вважає, що програми ресоціалізації правопорушників та підтримка сімей у складних умовах є більш дієвим засобом зниження рівня злочинності.

4. Загалом опитування показують, що суспільству бракує знань та точної інформації про злочинність та систему кримінального правосуддя. Більшість людей мало знають про масштаби чи природу злочинності, законодавчі положення чи процедури, реформи у практиці призначення покарання [7, с. 408]. Респонденти, що висловлюються за посилення караності, схильні недооцінювати суворість максимальних покарань, недостатньо знають про альтернативи позбавленню волі, недооцінюють суворість ув'язнення, мало інформовані про систему ювенальної юстиції, відновне правосуддя тощо [4, с. 13–14].

Існує тенденція до більшої підтримки покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, як, напр., домашній арешт, якщо громадськість отримує додаткові знання, зокрема, про альтернативні варіанти кримінально-правових заходів, коли членам громади надають детальну інформацію про рішення в окремих кримінальних провадженнях, про пенітенціарні установи та витрати на них.

5. Найбільш значимими джерелами інформації про злочинність, політику караності та кримінальне правосуддя є засоби масової інформації. На думку американської дослідниці К. Бекетт (Katherine Beckett), хоча було б занадто просто сказати, що медіа-дискурс змінює громадську думку, він, безсумнівно, є важливим компонен-

том контексту, у якому формуються політичні погляди [8, с. 78].

Зарубіжні фахівці відзначають, що результати десятиліть опитувань громадської думки вочевидь вказують на наявність «карального» напрямку суджень громадян, які вважають систему кримінального правосуддя, і, зокрема суди, надмірно поблажливими у практиці призначення покарань [4, с. 4–5], і підтримують жорстку каральну політику, більш тривалі терміни ув'язнення тощо [7, с. 407; 9, с. 1129]. Однак, попри досить високу довіру політиків та засобів масової інформації до громадської думки про репресивну чи навпаки, ліберальну політику призначення покарання, академічні дослідники неодноразово зазначали, що громадська думка з питань злочинності та кримінального правосуддя, і щодо призначення покарання зокрема, є більш нюансованою, мінливою та складнішою, ніж показують опитування [4, с. 5; 5, с. 9; 8, с. 79]. Уявлення про те, що бажання посилення кримінально-правової репресії є повсюдним і однозначним, ігнорує складність культурних традицій та ситуаційних і політичних факторів, які формують їх прояв [8, с. 78].

Не викликає сумнівів те, що зміст суджень громадськості про злочинність, політику караності та кримінальне правосуддя обумовлюють різноманітні об'єктивні та суб'єктивні фактори. Громадська думка зазнає впливу політичної риторики та маніпуляцій у ЗМІ, залежить від соціально-політичного контексту опитування та історичного моменту його проведення, від віку та соціального статусу респондентів і навіть від форми поставлених їм запитань. Важливим є й статус громади, її розмір, сутність тих місцевих соціальних проблем, з якими вона стикається і які, у свою чергу, можуть впливати на формування думки щодо злочинності та контролю над нею, стану правопорядку й громадської безпеки.

Аналізуючи низку проведених в Україні опитувань громадськості щодо питань, пов'язаних з певними проблемами злочинності та політики протидії їй, треба зазначити, що сприйняття громадянами злочинності як серйозної соціальної проблеми не є наразі пріоритетним. За даними звіту про результати опитування «Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність», проведеного соціологічною компанією Info Sapiens, станом на грудень 2022 р. серед запропонованих 11 основних проблем, оцінених як «дуже серйозна», злочинність «посіла» 10-е місце (38.8% опитаних; у порівнянні – 49.1% у 2021 р., 50.9% у 2020 р.). Більш серйозними проблемами опитувані визначили збройну агресію росії проти України (90.4%), високу вартість життя та низькі доходи (69.2%), корупцію

(64.2%), безробіття (64%). При цьому вельми важливим у аспекті аналізованих у статті питань є досить високий рівень занепокоєності громадськості проблемою несправедливості у системі правосуддя, яку як «дуже серйозну» оцінили 55.2% респондентів (ще 23.5% оцінили цю проблему як «серйозну») [3, с. 25].

У межах загальнонаціонального опитування щодо громадського залучення, проведеного влітку 2022 р. за Програмою сприяння громадської активності «Долучайся!», на запитання про три найважливіші проблеми, які Україна має вирішити після війни (серед 15-ти запропонованих), 45% опитаних обрали проблему житла для тих, хто його втратив, 36% – проблему корупції; на 5-му місці, після відновлення обороноздатності та інфраструктури країни – проблема люстрації та притягнення до відповідальності колаборантів (28%) (*безпосередньо формулювання проблеми злочинності та засобів протидії їй не пропонувався* – О.Б.) [10].

Такі показники підтверджують висновки окремих дослідників про те, що занепокоєння злочинністю та фоновими явищами є складним показником і на зростання відчуття незахищеності можуть впливати різні політичні, економічні, соціальні чинники [5, с. 12; 9, с. 1128–1129].

За висновками німецьких вчених, коли протягом останніх років у країнах ЄС мала місце сприятлива економічна ситуація, проблеми зі злочинністю займали більш важливе місце у «порядку денному» суспільства, однак, коли низькі темпи зростання вказують на економічні негаразди, занепокоєння злочинністю зникає, оскільки його витісняють інші проблеми [9, с. 1124].

Пріоритетними факторами, які посилюють острах перед злочинністю, є поширеність певного виду суспільно небезпечних діянь та їх ступінь тяжкості у кримінально-правовому сенсі, віктимний досвід, матеріальна шкода від гіпотетичного посягання [1, с. 249]. За даними досліджень у ряді європейських країн, загальні тенденції громадської думки щодо злочинності як важливої проблеми відповідають тенденціям поширення тяжких, як правило, насильницьких злочинів [9, с. 1124].

Досвід вивчення українськими фахівцями громадської думки щодо загального вектору кримінально-правової політики показує відсутність переважаючих більш жорстких «каральних» настроїв у нашому суспільстві – за підсумками сучасних вітчизняних громадських опитувань не можна стверджувати про виражені репресивні настрої громадськості. Зокрема, згідно результатів опитування щодо проблеми наркотичної залежності, представленими навесні 2021 р. Українським інститутом майбутнього, на запитання про заходи подолання цієї проблеми 53%

опитаних відповіли, що ситуацію з обігом наркотиків може виправити посилення кримінальної відповідальності за розповсюдження наркотиків; 36% опитаних виступають за примусове лікування від наркоманії; за посилення антинаркотичної кампанії серед молоді та за всеукраїнську кампанію інформування щодо наявних державних можливостей й програм лікування наркотичної та алкогольної залежності та простого і зрозумілого алгоритму дій висловилися 32% та 24% усіх опитуваних відповідно [11].

Наявна поляризація думок щодо окремих аспектів злочинності та політики протидії їй може свідчити про відсутність у людей інформації про природу тих соціальних явищ та процесів, які стають предметом опитування, а також знань чинних кримінально-правових заборон, про вплив численних міфів чи стереотипів у суспільній свідомості, підтримуваних у тому числі й засобами масової інформації, тощо. Фактор поінформованості (обізнаності) громадян про окремі аспекти кримінально-правової нормотворчості та кримінального правосуддя або маргіналізація певної проблематики можуть досить суттєво впливати на громадську думку, сприяти мінливості результатів опитування, створювати підґрунтя для суспільного супротиву або ж підтримки тих чи інших владних ініціатив.

Аналізуючи ставлення громадян до змін у політичній та суспільній сферах, судової реформи та процесу очищення влади в Україні у 2015–2016 роках, експерти відмітили існування певних стійких стереотипів масової свідомості щодо необхідності «жорсткого реагування» на недоброчесність суддів. Було зафіксовано засудження таких проявів неналежної поведінки суддів, як «винесення незаконних рішень, що призвели до тяжких наслідків» (за кримінальну відповідальність за такі дії висловилися 67% опитаних у 2015 р. та 57% у 2016 р.), «отримання хабарів» (близько 63% у 2015–2016 роках), «незаконна економічна діяльність суддів» (60% – у 2015–2016 роках). Поряд із цим експерти виявили відсутність у більшості опитуваних чіткого уявлення про сутність та зміст передбачених законодавством видів відповідальності суддів, а також про ситуацію в судовій системі: для більшості опитаних у 2016 р. (64%) на рівні самооцінок характерним є «низький» та «дуже низький» рівень поінформованості про зміст судової реформи. Лише 7% опитаних вважали себе достатньо поінформованими [12, с. 15–18].

Результати опитування населення у 2022 р. щодо обізнаності про діяльність антикорупційних органів показали, що громадяни найкраще знають про діяльність Національної поліції України (18% достатньо обізнані, 51.7% поверхнево обізнані). Про діяльність НАБУ достат-

ньо поінформованими є лише 8.2% опитаних, 48.7% – обізнані поверхнево. А ось про роботу НАЗК та САП знають достатньо тільки 4.4% та 4.3% відповідно. Зовсім необізнані з діяльністю цих органів 45% та майже 50% опитаних відповідно [2, с. 48–49].

Водночас, необізнаність про антикорупційну діяльність не заважає населенню демонструвати низький рівень довіри до спеціалізованих антикорупційних органів: за даними дослідження Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) такі органи, як САП, ВАКС, НАЗК, НАБУ підвищили рівень громадської довіри в середньому з 6–7% у 2021 р. до 17–18% у 2023 р. [13].

Небезпеку ігнорування фактору обізнаності\ необізнаності населення щодо предмету опитування громадської думки можна також проілюструвати парадоксальними результатами, отриманими в межах телефонного опитування «Правовий захист постраждалих від воєнних злочинів росії», проведеного соціологічною групою «Рейтинг» 23–28 грудня 2022 р. Так, на запитання «Чи знаєте Ви щось про Римський статут Міжнародного кримінального суду?» лише 4% опитаних відповіли, що добре знають; 30% респондентів щось чули про це, а 66% нічого про нього не знають. При цьому, за такого рівня поінформованості про Римський статут МКС, ідею його ратифікації Україною підтримали близько 80% опитаних, не підтримали лише 4%; ще 17% не визначилися з цього питання [14].

На вектор громадської думки також впливає сприйняття населенням юридичних аспектів окремих кримінально-правових заборон, адже оцінка певного суспільно небезпечного діяння може мати у суспільстві різні ступені. Українцям характерне скептичне ставлення до заборон, певне толерування окремих форм протиправної поведінки, як то ухилення від сплати податків та деякі інші кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, корупція, окремі діяння в екологічній сфері тощо. Як, наприклад, зазначає О.О. Дудоров, на існування у сьогоденній Україні проблеми ухилення від сплати податкових внесків впливає менталітет наших співвітчизників, переважна більшість яких, згідно кримінологічних досліджень, вважає це діяння не стільки серйозним злочином, скільки такою собі умовою виживання, невід’ємним елементом організації бізнесу. Це класичний приклад неадекватності громадської думки, яка в ідеалі повинна враховуватись при вирішенні питань криміналізації діянь, справжній суспільній потребі [15, с. 232].

Висновки вченого певною мірою підтверджують результати соціологічного опитування, проведеного КМІС у травні 2023 р. Серед запропонованих варіантів відповіді на запитання «Чому,

на Вашу думку, звичайні громадяни можуть не хотіти платити податки?» 80.3% відповідей прийшлося на варіант «Через низькі доходи, які не дозволяють забезпечити гідний рівень життя». А ось 56.6% опитаних обрали відповідь «Через поширене явище ухилення від сплати податків іншими громадянами» [16].

На сучасному етапі кримінально-правова політика нашої держави, зважаючи і на внутрішні виклики, й на зовнішні загрози, характеризується посиленням репресивності, насамперед через внесення численних змін до КК України, необхідних для правового забезпечення національної політики в умовах російської агресії проти України. Рішення законодавця щодо встановлення та посилення кримінальної відповідальності, передусім за низку діянь проти основ національної безпеки України, проти громадської безпеки, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, не можна назвати випадковими чи кон'юнктурно ангажованими, оскільки висока суспільна небезпечність не допускає лібералізації кримінально-правового регулювання цих правовідносин.

Зазначені зміни у КК України можна розглядати як цілеспрямований та усвідомлений процес, який, попри сутєві вади у нормотворчій техніці, має забезпечити соціальну адекватність і доцільність криміналізації з огляду на актуальну суспільно-політичну ситуацію. Але чи відповідають ці зміни рівню суспільної свідомості та стану громадської думки, і чи немає в цілому протиріч між репресивними трендами у правотворчості, що прослідковуються наразі, та ступенем її узгодження із суспільним баченням проблем.

Так, за даними проведеного у грудні 2022 р. соціологічною групою «Рейтинг» опитування «Правовий захист постраждалих від воєнних злочинів росії», 75% опитаних вважають, що пріоритетом правосуддя має бути справедливе покарання воєнних злочинців, 21% респондентів як пріоритет вбачає компенсацію постражданим від агресії. Самосуд у випадку воєнних злочинів проти України та українців є виправданим для майже 40% респондентів, протилежної думки – 55%.

У питанні ставлення громадськості до колаборантів і, зокрема, застосування амністії для різних категорій мешканців окупованих територій, стосовно яких було встановлено факти колаборації з ворогом, більшість опитаних вважають можливою амністією для вчителів, лікарів, соціальних працівників (68%), керівників місцевих комунальних установ (58%) та керівників місцевих підприємств, банків, організацій (51%). Амністією для журналістів місцевих ЗМІ допускають 38% і не допускають 57% опитаних.

Для чиновників місцевих органів влади та представників силових органів амністією вважають можливою менше 20%, близько 80% – неможливою [14].

Питання колаборації також було предметом дослідження «Демократія, права і свободи громадян та медіаспоживання в умовах війни», проведеного КМІС у липні 2022 р. Притягнення до кримінальної відповідальності тих, хто обійняв керівні посади в окупаційних адміністраціях, підтримали 69% респондентів; кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність місцевих бізнесменів, учителів, а також тих, хто отримав паспорт росії, підтримують 49–52%, не підтримують – 36–41%.

При цьому експерти уточнюють, що отримані результати залишають враження значної контекстної реакції опитаних; наприклад, запитання щодо колаборації учителів включало позитивний («учителі продовжують навчати дітей») та негативний («за російськими програмами») аспекти. При акценті лише на негативному аспекті запитання результат схилився б до більшої підтримки кримінальної відповідальності [17, с. 38–40].

Отже, навіть потужний консолідуючий потенціал російської збройної агресії проти України кардинально не змінює полярність думок українців щодо злочинності та політики караності в актуальній практиці, однак суспільні переконання у необхідності посилення заходів кримінально-правового впливу щодо окремих категорій кримінальних правопорушень та правопорушників певною мірою забезпечують підтримку поточної кримінально-правової політики держави.

**Висновки.** За підсумками вивчення та аналізу наукових джерел та вітчизняних соціологічних досліджень можна констатувати, що в цілому співвідношення репресивного та ліберального трендів громадської думки щодо кримінально-правової політики в Україні відповідає загальним світовим тенденціям. Домінуючим наразі суспільним настроєм є стурбованість населення як національною безпекою України, так і власним становищем. Особливо чітко це проявляється в оцінках політичних, економічних та психологічних наслідків російського збройного вторгнення. При цьому проблеми злочинності, корупції та політики потидії їм залишаються для суспільства серед актуальних, а присутній радикалізм поглядів на варіанти вирішення цих проблем урівноважується притаманними населенню гуманістичними ідеями.

Громадська думка, як важливий індикатор потреби людей у ефективному регулюванні суспільних відносин з дотриманням демократичних принципів, має враховуватися при формуванні державної політики. Але населення все

ж не може бути експертом, особливо у складних політичних питаннях державного функціонування, тим більше при недостатньому рівні обізнаності з ними. Спокуса не сприймати громадську думку при прийнятті конкретних політичних рішень і відкинути її на користь експертних думок є потенційною загрозою демократичним процесам. І тут завданням політиків є доступне й аргументоване роз'яснення переваги того чи іншого рішення з паралельним моніторингом відповідних суспільних настроїв.

В жодному аспекті державна політика не може бути толерантною до усіх думок та уподобань, а достовірність громадської думки про ті чи інші проблеми суспільства може бути піддана сумнівам через вплив на неї багатьох факторів. При аналізі громадської думки з точки зору її значимості для формування державної, в т.ч. кримінально-правової, політики необхідно враховувати, що за сучасного рівня правової культури українського суспільства та стану розбалансованості ціннісно-нормативної системи орієнтирів, за умов соціальних потрясінь, складних реформ у різних сферах така думка є нестабільною, легкокерваною і може неадекватно відображати дійсний суспільний інтерес.

Оцінка результатів низки соціологічних опитувань свідчить, що для отримання більш достовірних суджень громадськості про кримінально-правову політику держави необхідне здійснення більш ґрунтовних диференційованих досліджень. Для надання більшої ваги та авторитетності громадській думці в Україні важливими є підтримка процесів її інституалізації та удосконалення методик і технологій її вимірювання й оприлюднення, які б сприймалися суспільством з довірою і дозволяли людям розвивати та виражати складність своїх суджень та переконань.

Щоб у суспільній свідомості не створювалася неправдива картина безкарності, яка обумовлює запит на посилення репресивності кримінально-правової політики, необхідно більше уваги приділяти комунікації між громадськістю, законодавчою й судовою владою, роз'ясненню раціональності й справедливості діючих практик застосування кримінального закону. Інформаційні кампанії мають базуватись на реалістичному підході, що має руйнувати спрощені уявлення людей про злочинність, політику караності та кримінальне правосуддя.

### Література

1. Рущенко І.П. Соціологія злочинності: Монографія. Харків: Вид-во Націон. ун-ту внутр. справ, 2001. 370 с.
2. Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ, 2023. 172 с. URL:

<https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/1f23b766-e031-4c3f-81a4-0167b4f93116.pdf>

3. Crime in England and Wales: year ending December 2022. URL: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/crimeandjustice/bulletins/crimeinenglandandwales/yearendingdecember2022#future-developments-of-the-crime-survey-for-england-and-wales>

4. Karen Gelb (2006). Myths and Misconceptions: Public Opinion versus Public Judgment about Sentencing. Melbourne Victoria Australia: Sentencing Advisory Council, VI. 52 p. URL: <https://www.academia.edu/19692511/>

5. Velazquez, Marisela and Lincoln, Robyn (2009). «What the public thinks about sentencing». *The National Legal Eagle*: Vol. 15: Iss. 1, Article 3. Pages: 9–13.

6. Christina Zarafonitou. Punitiveness, Fear of Crime and Social Views. Published in Kury, H., Shea, E. (Eds.) Punitivity. International Developments. Vol. 2: Insecurity and Punitiveness. Bochum: Universitdtsverlag Dr. Brockmeyer, 2011. Pages 269–294.

7. Justin T. Pickett (2019), «Public Opinion and Criminal Justice Policy: Theory and Research». *Annual Review of Criminology*, 2: 405–428. DOI: 10.1146/annurev-criminol-011518-024826

8. Beckett, K. (1997): Making Crime Pay. Law and Order in Contemporary American Politics. Oxford University. Press. 167 p.

9. Susanne Karstedt and Rebecca Endtricht. Crime and Punishment: Public opinion and political law-and-order rhetoric in Europe 1996–2019. *The British Journal of Criminology*, Volume 62, Issue 5, September 2022, Pages 1116–1135. DOI: 10.1093/bjc/azac040

10. CEP 2022: Зростання активізму, відсіч ворогу та зміна ставлення до корупції. Загальнонаціональне опитування щодо громадського залучення в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!». URL: [https://www.sapiens.com.ua/publications/socpol-research/272/Pact%20USAID\\_Engage\\_CEP\\_poll\\_w10\\_Aug-22\\_slides\\_Ukr\\_public.pdf](https://www.sapiens.com.ua/publications/socpol-research/272/Pact%20USAID_Engage_CEP_poll_w10_Aug-22_slides_Ukr_public.pdf)

11. Визначення масштабів наркотичної та алкогольної залежності. Громадські наслідки. 28.04.2021. URL: <https://uifuture.org/publications/vyznachennya-masshtabiv-narkotychnoyi-ta-alkogolnoyi-zalezhnosti-suspilni-naslidky/>

12. Всеукраїнське опитування громадян щодо демократичних змін у політичній та суспільній сферах, судової реформи та процесу очищення влади в Україні 2015-2016: узагальнені результати дослідження 2016 р. та порівняння з даними за 2015 р. / Сердюк О.В, Огай М.Ю. Липень, 2016, Київ. 23 с. URL: [https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/FAIR\\_LustrSurvey\\_Summary\\_2016\\_UKR.pdf](https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/FAIR_LustrSurvey_Summary_2016_UKR.pdf)

13. Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, ставлення. 6 грудня 2022 р. – 2 лютого 2023 р. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1269&page=1>

14. Правовий захист постраждалих від воєнних злочинів росії (23-26 грудня 2022). URL: [https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg\\_files/rg\\_ukraine\\_justice\\_022023.pdf](https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ukraine_justice_022023.pdf)

15. Дудоров О.О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). – К.: Ваіте, 2017. 872 с.

16. Чому українці можуть не хотіти платити податки?: КМІС. Прес-реліз. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1259&page=1>

17. Аналітичний звіт «Демократія, права і свободи громадян та медіаспоживання в умовах війни: липень, 2022». 104 с. URL: <https://www.oporaua.org/report/viyna/24250-demokratiiia-prava-i-svobodi-gromadian-ta-mediaspozhivannia-v-umovakh-viini-lipen-2022>

### Анотація

**Бахуринська О. О.** Громадська думка як чинник кримінально-правової політики. – Стаття.

Кримінально-правова політика держави повинна бути адекватною актуальним загрозам та викликам, а також відповідати соціальним потребам та очікуванням громадян. Її не можна формувати у відриві від громадської думки про злочинність, контроль над нею та кримінальне правосуддя; у розробці політики обов'язково повинні брати участь інститути громадянського суспільства і вона повинна отримати його схвалення. Основною метою цієї статті є пошук відповіді на питання: які фактори впливають на формування громадської думки про злочинність та політику боротьби з нею; чи заслуговує на довіру суспільна оцінка тих чи інших соціальних процесів та явищ; чи є громадськість «ідеологом» репресивності або лібералізму кримінально-правової політики. На сьогодні, в умовах російської збройної агресії, можна стверджувати, що помітним трендом у розвитку національної кримінально-правової політики є деяка репресивність, що, зокрема, виражається у криміналізації низки суспільно небезпечних діянь проти основ національної безпеки України, проти громадської безпеки тощо. Вивчення матеріалів національних соціологічних опитувань громадської думки показало, що в цілому, в Україні тенденції громадської думки щодо злочинності та політики карантності відповідають загальним світовим тенденціям. Однак доцільно обережно тлумачити ці висновки. Громадська думка не завжди справедлива та адекватна, оскільки вона піддається впливу багатьох факторів. Громадська підтримка каральної антикримінальної політики є більш мінливою та неоднозначною, ніж прийнято вважати. Думка про те, що злочинці повинні бути суворо покарані, співіснує з підтримкою політики, спрямованої на профілактику та реабілітацію. Більшість людей недостатньо поінформовані про злочинність та систему кримінального правосуддя. Населення також неоднозначно усвідомлює сутність та необхідність окремих кримінально-правових заборон. Правова освіта громадськості має вирішальне значення, оскільки думка громадян, які необізнані з важливими проблемами кримінально-правової політики, не може бути надійною. Треба також заохочувати експертів досліджувати громадську думку щодо злочинності та кримінального правосуддя більш складними способами. Важливим завданням є удосконалення комп-

лексу методичних інструментів та технологій, які можна використовувати для вимірювання громадської думки з широкого кола питань.

*Ключові слова:* громадська думка; кримінально-правова політика; кримінальне правосуддя; кримінальне право; злочинність; протидія злочинності.

### Summary

**Bakhurynska O. O.** Public opinion as a factor of criminal legal policy. – Article.

The state's criminal legal policy should be adequate to current threats and meet the social demands and expectations of citizens. It cannot be formed independently from public opinion about crime, its control, and justice; the policy should be developed with the participation of civil society institutions and should be approved by it. The main goal of this article is to find an answer to the question: what factors influence the formation of public opinion about crime and the policy of combating it; whether public assessment of certain social processes and phenomena is trustworthy; whether the public is the "ideologist" of a repressive or liberal criminal legal policy. At present, in the conditions of russian armed aggression, it is possible to claim that a noticeable trend in the development of national criminal legal policy is increasing repressiveness, which, in particular, is expressed in the criminalization of a number of socially dangerous acts against the foundations of national security of Ukraine, against public safety, etc. The study of materials of national sociological opinion surveys showed that, generally, in Ukraine, trends in public opinion about crime and punitive policies follow common world trends. However, a cautious interpretation of these findings is advisable. Public opinion is not always fair and adequate because it is subject to the influence of many factors. Public support for punitive anticrime policies is more fluid and ambivalent than is commonly supposed. The opinion that criminal offenders should be severely punished coexists with support for policies aimed at prevention and rehabilitation. Most people are not well informed about crime and the criminal justice system. The population is also not unequivocal perceives an essence and necessity of the certain criminal-legal interdictions. Legal education of the public is critical for change since the opinion of uninformed citizens about important problems of criminal law policy cannot be reliable. Experts need to be encouraged to investigate public opinion on crime and justice in more complex ways. An important task is to improve of a suite of methodological tools and technologies that can be used to gauge public opinion on the wide range of issues.

*Key words:* public opinion; criminal legal policy; criminal justice; criminal law; crime; counteraction to crime.